

І.І. Чернега, канд. екон. наук, доцент
Уманський національний університет садівництва

ТЕОРЕТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СУТНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито теоретичну сутність підприємницької діяльності у процесі становлення і розвитку підприємництва в перехідній економіці України. Досліджено ознаки підприємницької діяльності, її напрями та функції. Встановлено, що на сьогодні і досі не існує єдиного визначення терміну підприємницької діяльності. Встановлено, що підприємницька діяльність є не тільки різновидом господарської діяльності, спрямованим на задоволення потреб особистості в наданні конкретних видів продукції, робіт та послуг, а і основний важіль, що переводить суспільство на найвищу ступінь свого розвитку. Доведено необхідність державного регулювання підприємницької діяльності.

Ключові слова: *підприємницька діяльність, підприємництво, підприємець, господарська діяльність, економічні показники, прибуток, фінансові ресурси, дохід, ризики, суб'єкти господарювання, економічні відносини, система підприємництва.*

Постановка проблеми. Не викликає сумніву, що головною рушійною силою на шляху до цивілізованих ринкових відносин є розвиток підприємництва. Ставши на шлях реформ, перед Україною постало питання необхідності створення умов для активізації усіх форм підприємницької діяльності. Кожен із секторів підприємництва (суб'єкти малого бізнесу, середні підприємства та великий бізнес) має свої особливості, свої переваги, своє значення, а найголовніше, значний потенціал для відродження економіки країни і її продуктивних сил.

Не дивлячись на те, що за кількісними показниками розвитку підприємницької діяльності Україна відповідає рівню країн ЄС, загальний стан підприємництва в країні характеризується значною кількістю системних проблем, серед яких можна назвати наступні: відсутність цілеспрямованої державної політики розвитку підприємництва в Україні, обмеження фінансових ресурсів, значний рівнем тіньової діяльності, недостатня інноваційна спрямованість підприємництва, відсутність повноцінно діючих інфраструктурних елементів підтримки розвитку підприємницького сектора тощо. На сьогодні можна стверджувати, що в Україні вже завершено етап трансформації, метою якого був механічне нарощення суб'єктів підприємництва, й має розпочатися новий етап, який

повинен сприяти зростанню експортних можливостей вітчизняного бізнесу, підвищити його внутрішню та міжнародну конкурентоспроможність і забезпечити більшу віддачу від підприємництва у внутрішньому валовому продукті.

Усе вищезазначене підтверджує надзвичайну теоретичну та практичну актуальність дослідження проблем становлення і розвитку підприємництва в перехідній економіці України, необхідності його державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Істотне значення ролі та місця підприємницької діяльності взагалі, зумовило постійну увагу дослідників до різних її аспектів. Перші спроби теоретичного осмислення цього явища почалися з XVII століття. Проблеми підприємництва в колишньому СРСР практично не вивчалися. Лише з початком ринкових трансформацій у країнах СНД почали проводити дослідження з питань підприємництва. Окремі аспекти теоретичних досліджень з питань становлення, розвитку і підтримки підприємництва, в тому числі і малого, відобразили у своїх роботах вчені Р. Кантільйон [1], А. Сміт [2], Ж.Б. Сей [3], В.С. Автономслз [3], О.І. Ананьїн [3], С.А. Афонією [3], Й. Шумпетер [4], Л.П. Куракова [6], В. Л. Куракова [6], А. Л. Куракова [6], Ю.М. Маршавін [7], В.Ф. Попондопуло [8], О.О. Романовський [9], А.С. Вовк [10], Ю.В. Ніколенко [11], М.С. Пономарьова [12], Л.В. Шовкун [12], О.М. Савельєва [12], Ю.В. Загорська [13] та ін. Безперечно, вітчизняні економісти розробили ряд аспектів стосовно теоретичних засад формування підприємницького середовища в умовах перехідної економіки. Проте, слід зазначити, що процес розвитку підприємництва надто складний і багатоаспектний, сама система перехідної економіки є дуже мінливою, а вплив багатьох факторів на суб'єкти підприємницької діяльності неоднозначний, тому проблеми становлення та розвитку підприємництва потребують подальшого комплексного аналізу.

Предметом дослідження виступає система економічних відносин щодо формування і функціонування системи підприємництва, тоді як об'єктом дослідження є соціально-економічні процеси, що відбуваються у зв'язку з функціонуванням, розвитком та регулюванням підприємництва в перехідній економіці України.

Формування цілей статті. Необхідність творчого пошуку та практична актуальність проблематики підприємництва і визначили мету дослідження – дослідити теоретичну сутність підприємницької діяльності, основи підприємництва, процес становлення та розвитку підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невід'ємним елементом ринкового господарювання, однією з найактивніших форм економічної діяльності є підприємницька діяльність як особливий тип господарювання.

Теорія підприємництва зародилась ще у XVIII столітті. Першим термін «підприємець» запровадив англійський економіст Р. Кантильон. Він розглядав підприємництво як особливий вид новаторської діяльності, пов'язаної із ризиком. Підприємця характеризував як людину, що бере на себе ризик, пов'язаний із організацією нового виробництва, впровадженням у нього нової ідеї, із витратами, котрі можуть себе не окупити [1].

Адам Сміт характеризував підприємця як власника, який йде на економічний ризик заради реалізації певної комерційної ідеї і одержання прибутку. Він сам планує, організовує виробництво і розпоряджається його результатами [2].

Наступний крок у аналізі підприємницької діяльності здійснив видатний французький економіст Ж.Б. Сей. Він розглядав підприємництво як раціональну і водночас творчу діяльність щодо комбінування факторів виробництва [3].

Вагомий внесок у теорію підприємництва зробив економіст австрійської школи ХХ ст. Йозеф Шумпетер. Він найбільш влучно сформулював найхарактерніші риси підприємця, перелічивши його головні функції: виготовлення нового блага або нової якості певного блага; освоєння нового ринку збуту; отримання нового джерела сировини або напівфабрикатів і запровадження нового методу виробництва; проведення відповідної реорганізації. Для того, щоб здійснювати постійний пошук нових способів комбінації ресурсів, слід, на думку Шумпетера, мати відповідні якості: волю і здібності; виділити визначальні моменти діяльності, бачити їх у реальному світлі; бути спроможним «плисти проти течії», долаючи опір соціальних сил; здійснювати вплив на інших результатами успіху, духовною свободою, витратами сил і енергії [4].

У Господарському Кодексі України підприємництво визначається як «господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку» [5].

Кожний відомий вчений дає своє визначення терміну підприємницької діяльності. Для того щоб зрозуміти сутність цього терміну необхідно ознайомитись з тим, що вкладають в зміст цього поняття учені – економісти, і на основі їх визначень виділити основні ознаки властиві підприємницькій діяльності. Тому що тільки розглянувши детально кожну ознаку можна зрозуміти суть терміна підприємництва.

На сьогодні не існує єдиного визначення терміна підприємницької діяльності, кожен вчений розуміє цей термін по-своєму.

Азріліян А.Н. у «Великому економічному словнику» дає визначення поняттю «підприємницька діяльність» як ініціативній самостійній діяльності громадян, спрямованій на одержання прибутку або особистого

доходу, здійснюваній від свого імені, під свою майнову відповідальність, або від імені і під юридичну відповідальність юридичної особи [6].

Професор Маршавін Ю.М. вважає, що підприємницька діяльність вбирає в себе і організацію виробництва, і маркетинг, включаючи рекламу і цінову політику, і менеджмент і управління фінансами [7].

Економіст Попондопуло В.Ф. до всіх вищеназваних ознак підприємницької діяльності ще додає специфічні, до яких він відносить спрямованість на одержання прибутку та необхідність державної реєстрації [8].

Романовський О.О. підкреслював, що підприємницька діяльність в сучасних умовах є не тільки видом діяльності, а й стилем господарювання, в основі якого лежать постійний пошук нових можливостей, орієнтація на інновації, уміння залучати і ефективно використовувати для вирішення завдань ресурси із різних джерел [9].

Вовк А. вважає, що підприємництво можна розглядати як метод ведення господарства, головною умовою якого є самостійність і незалежність суб'єктів господарювання, існування у них сукупності прав і свобод на вибір виду підприємницької діяльності, формування виробничої програми, вибір джерел фінансування, доступу до ресурсів, збуту продукції, встановлення цін на неї, розпорядження прибутком. На думку Вовк А., під самостійністю підприємця слід розуміти те, що над ним немає керуючого органа, який йому вказує що виробляти, скільки витратити, кому і за якою ціною продавати. Але підприємець увесь час знаходиться в залежності від ринку, від динаміки попиту і пропозицій, від рівня цін, тобто від існуючої системи товарно-грошових відносин [10].

Ніколенко Ю.В. стверджує, що «підприємництво – це певна система життєдіяльності підприємств, основу якої складають демократичні форми їх економічної діяльності, забезпечення для них права ініціативи у виборі сфери, форм, методів господарювання, економічної, організаційної її технічної творчості та новаторства» [11].

Підприємницька діяльність є поняттям широким, яке втілює в собі інтелектуальні якості, потрібні в управлінні, менеджменті, бізнесі, маркетингу, комерційній діяльності, технології, товарному виробництві на рівні різноманітних інститутів багатогранної інфраструктури ринку. Підприємництво – це самостійна ініціатива, діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг для одержання прибутку. Суб'єктами підприємницької діяльності (підприємцями) можуть бути громадяни України та інших держав, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності, а також юридичні особи всіх форм власності, установлених Законом України «Про власність». Щодо юридичних осіб і громадян, для яких підприємницька діяльність не є

основною, цей Закон застосовують до тієї частини їхньої діяльності, яка за своїм характером є підприємницькою [12].

Розвиток підприємництва - це шлях до насичення ринку товарами і послугами, подолання галузевого і регіонального монополізму, розширення конкуренції, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, підвищення експортного потенціалу [13].

Розглянувши розуміння терміну «підприємницької діяльності» відомими вченими-економістами, можна зробити висновки, що підприємницька діяльність має певні ознаки:

1. Самостійність. В економічній літературі поняття самостійності ототожнюється зі свободою та самостійною ініціативою у виборі виду та напрямів господарювання; у виборі форм організації підприємницької діяльності, тобто у якій організаційно-правовій формі буде функціонувати підприємство.

2. Ініціативна діяльність. Полягає у виробництві або реалізації продукції, наданні послуг, результатом чого є отриманий прибуток.

3. Підприємницька діяльність є систематичною.

4. Підприємницька діяльність здійснюється на власний ризик. Підприємницькій діяльності завжди властивий елемент ризику, у цьому можна цілком погодитися з аксіомою Р. Кантільона. Він розглядав підприємництво як особливий вид новаторської діяльності, пов'язаної із ризиком. Підприємця характеризував як людину, що бере на себе ризик, пов'язаний із організацією нового виробництва, впровадженням у нього нової ідеї, із витратами, котрі можуть себе не окупити [1].

5. Основною метою підприємницької діяльності є одержання прибутку. Хоч Й. Шумпетер і виділяє мотиви, що спонукають до заняття підприємницькою діяльністю: такі, як бажання боротьби, прагнення до успіху, до перемоги, на нашу думку, - це усього лише другорядні мотиви, найбільш вагомим мотивом буде завжди отримання прибутку від здійснюваної діяльності [4].

6. Підприємництво, як правило пов'язане з новаторством.

7. В основі підприємницької діяльності лежить право приватної власності. Саме право власності лежить в основі підприємницької діяльності і є його необхідним атрибутом.

8. Підприємництво здійснюється фізичною особою, або представником від імені юридичної особи.

9. Підприємницька діяльність повинна здійснюватися відповідно до встановленого законодавства.

10. Підприємницькій діяльності властивий творчий підхід.

11. Підприємству завжди властивий нескінченний пошук нових ідей, нових форм життєдіяльності підприємства.

Взагалі, розглянувши всі ознаки, властиві підприємницькій діяльності, і давши визначення цьому поняттю, можна зробити висновки, що для більш точного розгляду сутності цього економічного терміна, можна відзначити, що поняття підприємницька діяльність існує в декількох напрямках.

Перший напрям являє собою визначений тип поведінки людей що можна сформулювати таким чином.

У процесі переходу від соціалістичного суспільства до ринкової економіки усе більше з'являється бажаючих привести у відповідність існуюче порушення рівноваги між попитом та пропозицією на товари, роботи та послуги за допомогою заповнення кон'юнктури ринку видами товарів яких бракує, наданням недостатньої кількості послуг представлених на ринку. Адже крім вищенаведеного визначення поняття підприємницької діяльності, даному терміну можна дати ще одне визначення, а саме: «підприємницька діяльність – це господарська діяльність, спрямована на здійснення ліквідації порушення рівноваги між попитом та пропозицією на конкретні види товарів і послуг, представлених на ринку».

Другий напрям виконує економічну функцію, сутність якої полягає в тому, що саме підприємницька діяльність змушує державу впроваджувати нові економічні програми, проводити економічні реформи, визначати пріоритети розвитку економіки в цілому.

Третій напрям виконує соціальну функцію, зміст якої полягає в тому, що саме підприємницька діяльність сприяла еволюції суспільства, тобто переходу суспільства на новий етап свого розвитку.

Прагнення поліпшити своє життя, нестандартність мислення, що властиве підприємцям, - це породжувало створення нових технологій виробництва продукції, побудову раніше не застосовуваних методів роботи – ось основні фактори, що сприяли розвитку цивілізованого суспільства..

Висновки. Отже, сучасна економічна наука визначає підприємництво як особливий вид діяльності, в основі якого такі ознаки, як: свобода вибору термінів і методів діяльності, самостійність у прийнятті рішень; постійна наявність фактора ризику; орієнтація на досягнення комерційного успіху; відповідальність, активний пошук, інноваційний характер діяльності.

Тому можна зробити висновок, що підприємницька діяльність є не тільки різновидом господарської діяльності, спрямованим на задоволення потреб особистості в наданні конкретних видів продукції, робіт та послуг, а і основний важіль, що переводить суспільство на найвищу ступінь свого розвитку.

Бібліографічний список: 1. Блауг М. Кантильон Ричард // 100 великих економістів до Кейнса = Great Economists before Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past. – СПб.: Економікус, 2008. – С. 114-116. – 352 с. 2. Сміт Адам. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. – К.: Port-Royal, 2001. 3. Історія економічних вчень. Підручник / В.С. Автономслз, О.І. Ананьїн, С.А. Афонією, 2002. – С. 304. 4. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку дослідження підприємницької прибутку, капітала и цикла кон'юнктури: перев. с нем. / Под общ. ред. А.Г. Милейковского. – М.: Прогресс, 1982. – 454 с. 5. Господарське законодавство України: правове регулювання господарських відносин. Збірник нормативних актів / Упорядник Камлик М.І. – К.: Атіка, 2004. – 836 с. 6. Экономический энциклопедический словарь / под ред. Л.П. Куракова, В.Л. Куракова, А.Л. Куракова. – М.: Вуз и школа, 2005. – 1030 с. 7. Маршавін Ю.М. Підприємництво, як фактор розвитку зайнятості населення. – К.: ІПК ДСЗУ, 2004. – 234 с. 8. Коммерческое (предпринимательское) право. – Том 2: учебник / В.Ф. Попондопуло, под ред. - 5-е издание. – Москва: Проспект, 2016. – 640 с. 9. Романовський О.О. Підприємницька діяльність вищих навчальних закладів США / О.О. Романовський // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. – 2009. – Вип. 7. – С. 79-86. 10. Вовк А.С. Соціально-економічний механізм управління підприємницькою діяльністю на промислових підприємствах: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / Приазовський держ. технічний ін. – Маріуполь, 2004. – 20 с. 11. Політична економія: Підручник / За ред. Ніколенко Ю.В. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 632 с. 12. Пономарьова М.С. Економічні та правові важелі підприємництва як складника ефективного розвитку агробізнесу / М.С. Пономарьова, Л.В. Шовкун, О.М. Савельєва // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». – 2015. – № 1. – С. 227-236. – 257 с. 13. Пономарьова М.С. Особливості становлення аграрних перетворень та ринкових зрушень / М.С. Пономарьова, Ю.В. Загорська, І.І. Чернега // Бізнес-навігатор: науково-виробничий журнал. – 2014. – № 3 (35). – С. 6–12. – 218 с.

И.И. Чернега. Теоретическая интерпретация сущности предпринимательской деятельности. В статье раскрыто теоретическую сущность предпринимательской деятельности в процессе становления и развития предпринимательства в переходной экономике Украины. Исследована признаки предпринимательской деятельности, ее направления и функции. Установлено, что на сегодня до сих пор не существует единого определения термина предпринимательской деятельности. Установлено, что предпринимательская деятельность

является не только разновидностью хозяйственной деятельности, направленной на удовлетворение потребностей личности в предоставлении конкретных видов продукции, работ и услуг, а и основным рычагом, переводит общество на высшую степень своего развития. Доказана необходимость государственного регулирования предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, предпринимательство, предприниматель, хозяйственная деятельность, экономические показатели, прибыль, финансовые ресурсы, доход, риски, субъекты хозяйствования, экономические отношения, система предпринимательства.

I.I. Chernega. Theoretical interpretation of the essence of the entrepreneurial activity. The article reveals the theoretical essence of the entrepreneurial activity in the process of formation and development of entrepreneurship in the transition economy of Ukraine. Signs of the entrepreneurial activity, its directions and functions are studied. It is established that the process of business development is too complex and multi-faceted; the system of the transition economy is very variable and the influence of many factors on business entities is ambiguous. It is determined that there is no single definition of the term of the entrepreneurial activity today. It is proved that the entrepreneurial activity is not only a kind of the economic activity, aimed at satisfying needs of an individual in providing specific types of products, work and services, but also the main lever which gives the society the highest degree of its development. By quantitative indicators of the development of the entrepreneurial activity, Ukraine corresponds to the level of the EU countries. The general state of entrepreneurship in the country is characterized by a significant number of systemic problems, such as absence of the purposeful state policy of entrepreneurship development in Ukraine, limitation of financial resources, a significant level of shadow economy, insufficient innovation orientation of entrepreneurship, lack of fully functioning infrastructural elements supporting the development of the entrepreneurial sector, etc. Today, it can be stated that Ukraine has already completed the transformation phase which purpose was the mechanical expansion of business entities. A new phase should begin that must increase export opportunities of the domestic business, its domestic and international competitiveness and provide greater return on business in the gross domestic product. Necessity and importance of state regulation of the entrepreneurial activity are proved.

Keywords: entrepreneurial activity, entrepreneurship, entrepreneur, economic activity, economic indicators, profit, financial resources, income, risks, economic entities, economic relations, business system.